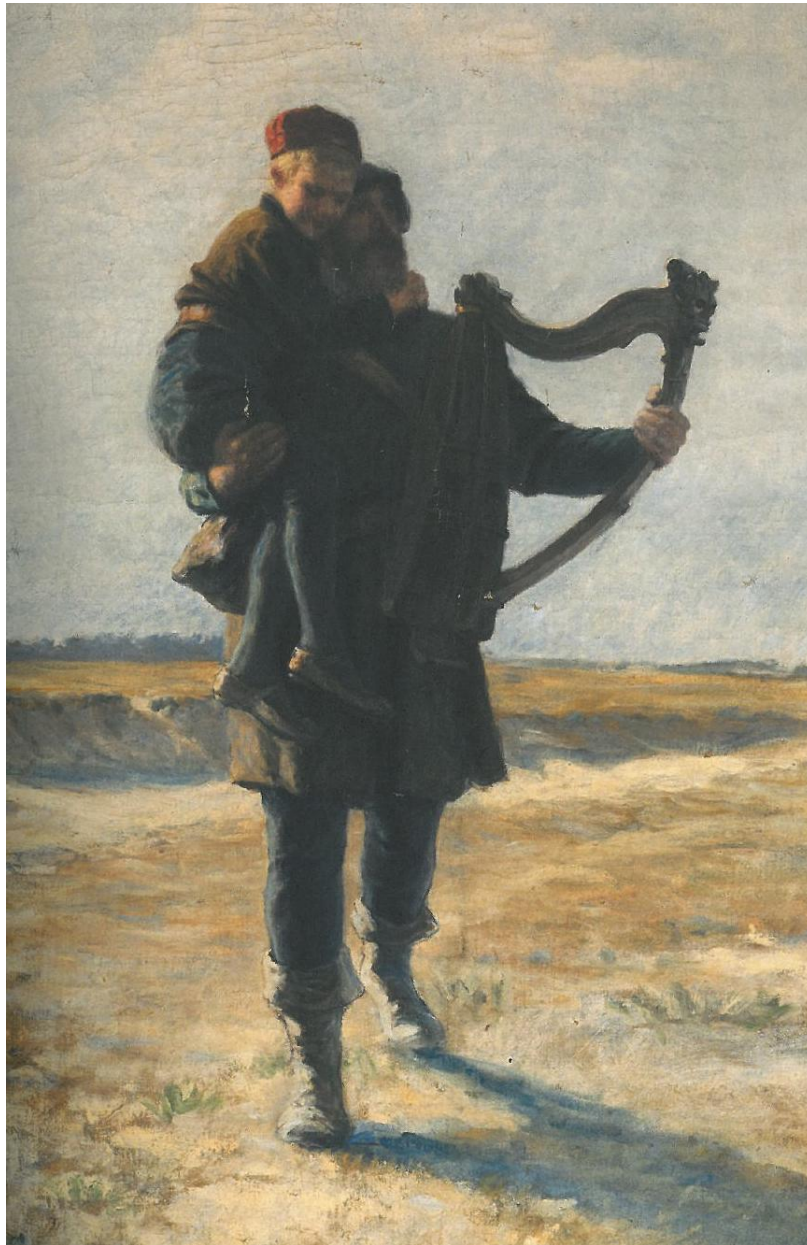

VIKTORIANA

elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
2013:2 (juni)

*Luften tung och dagen varm.
Hed jag haft att vandra,
gossen på min ena arm,
harpan på den andra,
harpan trött vid strängalåt,
sonen trött vid sanddjup stråt.
Hvila godt jag unnar
harpan och min Gunnar.*

Målningen heter ”Harpolekaren och hans son” och gjordes 1905-06 av Karl Aspelin (1857-1932). Modellerna är han själv och sonen Gunnar (född 1898, sju år efter *Vapensmeden*). Målarsonen Gunnar blev småningom professor i filosofi, först i Göteborg och sedan i Lund. Av *hans* två söner blev Kurt (1929-1977) litteraturhistoriker, medan Gert (f. 1944) gick i farfars fotspår och numera håller till i dennes atelje i Kivik. Under hela sommaren, fram till 18/8, kan man på Ystads konstmuseum se utställningen [Aspelin & Aspelin](#), med verk av dem båda. Inklusive några där Gert uppdaterat Karls verk. Kanske, skriver Martin Hägg på den ovan länkade webbplatsen, ”är det ett försök att avvärpa pompösheten hos farfadern, ett sätt att vitalisera och återaktualisera ett äldre måleri som i ett samtidskonstsammanhang lätt hade kunnat slukas av sin egen allvarsamma tyngd”. Problemet känns igen – men hur återaktualiserar man en text?

Över fältet, målning av Gert Aspelin, 2011-12

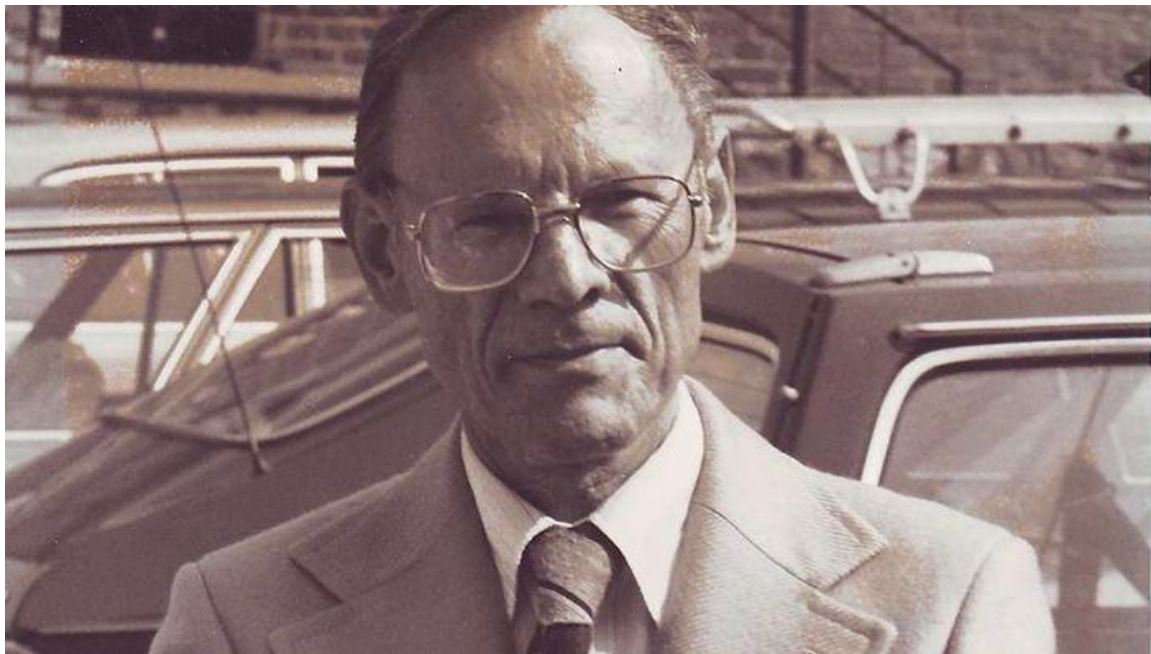
Homokritisk ansats

Uppgifterna om Aspelinarna kommer från Andreas Hedberg, som också tipsat om numrets stora nyhet: ett avhandlingsprojekt från Polen. Dominik Dziedzic från Jagellonicauniversitetet i Krakow är för närvarande gästdoktorand i Uppsala och presenterade 9.4 sitt projekt under titeln *Att läsa en för-emancipatorisk text: Författaren Viktor Rydberg och homoerotiska begär*. Det handlar alltså om

litteraturvetenskaplig homokritik (gay criticism) och hur man studerar homoerotiska begär i texter skrivna under en tid när sådana inte kunde uttryckas öppet. [Lite om teorin](#) finns på UU:s hemsida. Av tidigare Rydbergstudier stöder sig Dziedzic främst på Greger Emans C-uppsats *Viktor Rydberg och erotikerna – argument och motargument under sextio år* (Stockholms universitet, 1985). Här följer slutklämmen i hans presentation:

Eman har i sin forskning koncentrerat sig mer på Rydbergs privata liv och i sin textanalys har han fokuserat på vilken roll gossar och kvinnor spelar i Rydbergs författarskap. I min egen avhandling kommer jag däremot att systematisera och komplettera Emans resonemang. Jag skall också flytta intresse från människan Rydberg till hans författarskap. Jag kommer att specificera och undersöka följande homoerotiska inslag i Rydbergs litterära produktion: 1) könsöverskridande identiteter och uttryck som låter upptäcka homoerotiska komponenter inom skenbart tvåkönade relationer, 2) skapandet av homo-garderober dvs separata utrymmen där bortträngda homoerotiska begär förvaras (Ekö slott i *Singoalla* eller sällskapet "Fritt ur hjärtat" i *Vapensmeden*), 3) den homoerotiskt präglade melankolin och narcissismen (psykiska störningar som svar på uteslutning av samkönat begär från samhällets normer), 4) förhärligande av antikens kultur med dess pederastiideal.

Gösta Löwendahl (1920-2013)

Gösta Löwendahl disputerade i Lund 1954 med *Vapensmedens Viktor Rydberg*. Även hans fortsatta forskning koncentrerades till samma område: *Kärlek och svårmod hos Viktor Rydberg* (1958), "Om Viktor Rydberg och den Boströmska filosofien" (*Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse 1953-54*), "Rydberg, Faust och den lärda bildningen" (i *En Goethebok till Algot*

Werin, 1958) och ”Viktor Rydberg och hädelseåtalet mot Branting” (*Svensk litteraturtidskrift* 1961). Främst gjorde han sig dock känd som en skicklig lärare – se [minnesorden i Sydsvenskan 22.4](#).

Många slåss om Singoalla

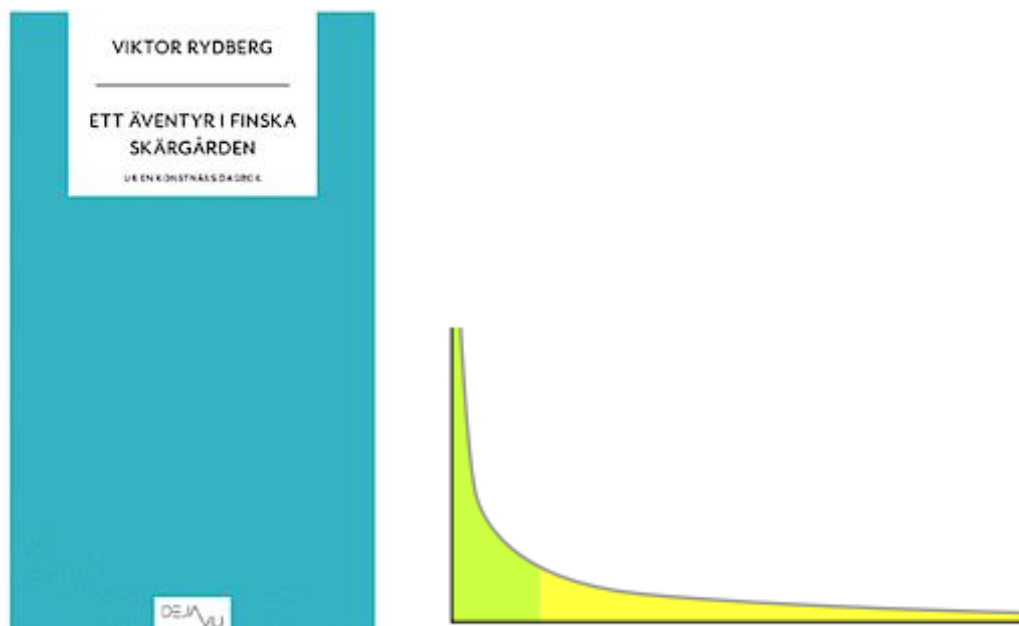
Utvecklingen på e-boksmarknaden går vidare i rask takt. I tidigare nummer har vi rapporterat om Singoallautgåvorna från Bonniers (84:- på Bokus) och Mimer (69:-, inklusive Carl Larssons illustrationer). Nu erbjuder [Telegram](#) första upplagan av Singoalla, den där alla dör i slutet, för bara 29 kronor. Vill man ha en häftad pappersversion kostar det 179:- och om man vill inreda med omslagsbilden som signerad poster (42x59 cm) får man betala 495:-.

Stilsorten på titeln och författarnamnet kan ur vår synvinkel tyckas något liten, men i övrigt får man väl glädjas åt det [coola sällskap](#) Rydberg hamnat i.

Äventyr i svansen

Några liknande konkurrensproblem lär väl inte drabba denna titel:

Begreppet ”den långa svansens ekonomi” myntades av Wired-redaktören Chris Anderson 2004. I nätets värld, menade han, öppnar sig nya möjligheter att tjäna pengar genom att sälja mycket små volymer av väldigt många produkter. Förlaget DejaVu måste ha lyssnat till hans idéer, för längre ut i svansen än så här kan man väl knappast komma. En hastigt hopskriven historia för fem avsnitt av Jönköpingsbladets följetong i december 1850, ett verk som författaren tjugo år senare kunde [skämta om](#) men aldrig i livet hade velat se omtryckt (”om någon nu skref en sådan roman blef han moraliskt ihjälslagen”). Men nu finns alltså *Ett äventyr i finska skärgården* i bokhandeln för första gången (den upplaga från 1957 som DejaVu utgår från togs fram som julgåva till kunderna av Appelbergs tryckeri). Priset är 120 kronor för 48 sidor, och något roterande i graven behöver vi inte befara: ingen blir längre moraliskt ihjälslagen för att ha skrivit action i försörjningssyfte. Nu undrar vi bara: när kommer *Positivspelarne*?

Månadens författare i Litteraturbanken (april)

NYTILLKOMNA TEXTER, april 2013

Viktor RYDBERG: [Den flygande holländaren](#)

----- [Den siste athenaren](#)

----- [Fribytaren på Östersjön](#)

Vilket alltså innebär att Rydbergs båda femtiotalromaner nu finns fritt tillgängliga i pålitliga elektroniska versioner, som dessutom avser originalupplagorna från 1857 (Fribytaren) och 1859 (Athenaren). Båda verken reviderades senare ganska kraftigt av författaren. *Fribytaren på Östersjön* arbetades om inför tredje

upplagan (1877), varvid (som Birthe Sjöberg har konstaterat) ungefär trettio sidor försvann. Och *Den siste athenaren* sågs över såväl inför andra (1866) som tredje (1876) och femte (1892) upplagan. Vad beträffar *Singoalla* och *Lille Vigg* finns utförliga studier av skillnaderna mellan de olika upplagorna, men för den roman som under Rydbergs livstid mer än någon annan formade hans image har någon sådan undersökning ännu inte gjorts.

Den flygande holländaren

Den flygande holländaren, ”den svenska poesins vackraste ballad” (Lars Forsell), brukar återges med 28 strofer. Litteraturbankens version, som bygger på ett sällsynt särtryck från 1878, har dock ytterligare en strof, inskjuten efter nr 22.

Ni minns situationen. Den flygande holländaren har drabbats av ett evigt straff: ingenstans kan han stanna, ingenstans nå frid och försoning. I dikten får han dock en natt vart hundra år gå iland ”i Drömmens vik / på Fågel Fenix ö”. Där besöks han av en syskongestalt, även han straffad med evigt irrande: Ahasverus. Ahasverus får föra in en strimma hopp innan holländaren åter kastas ut på sin stormiga bana:

Ja, han det var. Han klättrar ren
för fallrepstrappan opp.
Ur smärtans natt i blicken sken
ett outsläckt hopp.
Hans läppar hviska... alla lyss,
och om man rätt förstod,
så sade han, hvad skogen nyss,
han sade: ”tålamod!

Standardversionen låter Ahasverus försvinna igen efter detta korta inpass. Här får han däremot förklara sig och ge gestalt åt sitt hopp:

Jag varit vid Jordanens strand:
ett oljeträd der står,
som tvinat har i öknens sand
så många hundra år;
det lefver dock, och när en gång
det slår i blommor ut,
då höjes verldens frihetssång,
och qualens tid är slut.“

Referenserna är som synes bibliska. Oljeträdet (olivträdet) symboliserar försoning (Frithiof Dahlby, *De heliga tecknens hemlighet*, punkt 304a). Och dess växtplats syftar på Israels långa ökenvandring efter flykten ur Egypten; att komma till Jordanens strand betyder att äntligen nå målet, det förlovade landet. Samma

symbolik som Rydberg 1877 använder i Kantaten ("skall, hur långt än öknen räckte / du Jordanen nå till slut").

"Den flygande holländaren" skickades in till tidskriften *Nu* i april 1876 och publicerades i juninumret. Emellertid tycks Rydberg ha känt att dikten var i mörkaste laget. I ett brev till sin danske översättare Otto Borchsenius skriver han den 15 juni:

Uppriktigt sagdt, det var förhastadt gjordt, när jag utlämnade poemet till offentliggörande, och jag skulle helst se det otryckt. Jag skrifver så, när jag känner en mulen himmel öfver min själ. Det är ett patologiskt alster med rottrådar i en längtan, som kanske en hvar gör bäst i att hålla stum inom sin egen barm.

Två dagar senare föreslår han Borchsenius att lägga till den ovan återgivna strofen, där Ahasverus får sia om förlossningens timma. Men det är för sent – Borchsenius översättning, avsedd för tidskriften *Nær og fjern*, har redan gått till trycket. Däremot finns extrastrofen med när dikten 14/10 1876 avtrycks i *Handelstidningen*.

Två år senare, 1878, görs ett separatträck av dikten i mycket liten upplaga (25 exemplar) på *Handelstidningens* tryckeri. Utförandet är lyxigt: två strofer per sida, anfanger till varje strof, röda ramar runt texten, tjockt papper av hög kvalitet. Mitt exemplar är dedicerat till Axel Printzensköld och är försett med ett inklistrat följebrev, daterat 22 mars 1879. Rydberg skriver där att de fåtaliga exemplaren delats ut till hans "närmaste bekanta och vänner". Dit hörde visserligen inte Printzensköld, men han får uppenbarligen skriften som tack för att han hjälpt Rydberg med knepiga folkbokföringsfrågor som måste ordnas i Jönköping inför giftermålet (se *Brev*, II, s. 265ff). Ett annat exemplar (som varit till salu på Mats Rehnströms antikvariat) är dedicerat till fru Susen Hasselblad, Rydbergs blivande svärmor. Varför producerades överhuvudtaget den lilla lyxupplagan? Kan det ha varit en femtioårspresent till författaren? Knappast: vid denna tid tycks Rydberg fortfarande ha trott att han var född 1829. Hellre gissar jag på samband med en annan högtid: förlovningen i oktober 1878 med Susen Emilia Hasselblad.

Och nu lämnar jag kartlagda vatten och seglar (min vana trogen) in i rena spekulationer. Den flygande holländaren var en flitigt utnyttjad gestalt under artonhundratalet, men den kulturellt slagkraftigaste versionen var Wagners opera. Valter Tyrenius visar i sin studie av dikten ([Samlaren 1935](#)) att Rydberg bör ha sett operan i Stockholm 1872, och att hans dikt har spår av influenser från Wagners libretto (operan gavs på svenska, i översättning av Fritz Arlberg som också spelade huvudrollen). Hos Wagner är villkoren för holländarens räddning tydligt angivna: han måste hitta en [troget älskande hustru](#). Har den som beställde särtrycket tänkt likadant? Var förhoppningen att vägen till försoning med livet

skulle gå via äktenskapet? Att förlovningen skulle leda fram till det förlovade landet? Var det därför som just denna dikt, i just denna form, trycktes upp till högtidligheten?

Omöjligt att veta. Däremot vet vi, att när Rydberg samlade sina dikter i bokform 1882 så kom inte strofen om oljeträdet med. Warburg antar att den blev bortglömd. Man kan också tänka sig andra förklaringar.

Slutsenen i Wagners holländare: den trogna Senta hoppar.

Nordiska muséets arkiv

Huvuddelen av Rydbergs arkiv finns i Kungliga bibliotekets välordnade samling, med [förteckning](#) tillgänglig på nätet. Nordiska museets arkiv har emellertid också en Rydbergssamling: tio kapslar utan förteckning. När jag besökte dem sades det att man övervägde att deponera materialet på KB, vilket verkar vara en bra idé. Att jag hamnade där berodde på Andreas Nyblom, som har påpekat att samlingen bl. a. innehåller en samling korrektur där Rydberg infört sina ”sista ändringar” före tryckning. För nya upplagor av gamla verk gjorde han normalt alla ändringar direkt i korrekturet. Nedan en kanske ofullständig lista över dessa korrektur – jag hann inte gå igenom allt ordentligt!

- Singoalla (3. upplagan, 1876)
- Bibelns lära om Kristus (4. upplagan, 1880)
- Dikter. Första samlingen (1882)
- Undersökningar i germanisk mythologi, I (1886)
- Fädernas gudasaga (1887)
- Undersökningar i germanisk mythologi, II (1889-90)
- Ting och fenomen (1890)
- Vapensmeden (1891)
- Dikter. Andra samlingen (1891)
- Den siste athenaren (5. upplagan, 1892)
- Om hjältesagan å Rökstenen (1892)
- Varia (1894)
- Något om Arnold Böcklin (1894)

Uppsatsen om Arnold Böcklin – en av Rydbergs favoriter inom samtidskonsten – publicerades i kalendern *Vintergatan* (1894). Ovan: ”Prometheus” (1883).

Sällskapets årsmöte 23 mars

Foton: Rune Staaf

Sällskapets årsmöte avhölls i Jönköping den 23 mars. Allt avlöpte i vederbörlig ordning och dagordningen avverkades på lika bra tid som vanligt, trots att vi hade en ny mötesordförande (Peter Johnson). Mötet avslutades med Karl

Lindqvists livliga och varmt uppskattade föredrag (se bilderna ovan) om hur Rydberg och Singoalla möter dagens gymnasister.

Styrelsen består under verksamhetsåret 2013-14 av Birthe Sjöberg (ordförande), Christina Engblom (vice ordförande), Ingrid Zetterqvist (kassör), Tore Lund (sekreterare), Ingegerd Östman (vice sekreterare), Ulla Almqvist, Andreas Hedberg, Karl Lindqvist, Birgitta Svensson och Lars Östvall. Ende nykomlingen är Lars Östvall (nedan mitten), som arbetar på folkrörelsearkivet i Jönköping.

(bilden lånad [härifrån](#))

Höstens program

Rydbergsällskapets [höstprogram](#) är nu klart. Universitetslektor Rikard Loman talar 5/10 om Kaj Munk under rubriken ”Tro mot bättre vetande”, professor Birgitta Svensson talar 16/11 om ”Viktor Rydbergs kulturhistoria på 1880-talet och i dag”, och undertecknad fyller ut firandet av Rydbergs födelsedag (18/12) med ett litet kåseri om föremålets släktingar och hans med tiden allt större roll för dem. I den mån den kan rekonstrueras – Susen brände ju deras brev för att inte hänga ut deras sjukdomar, ekonomiska bekymmer och annat elände för eftervärlden.

Fritt ur hjärtat (forts.)

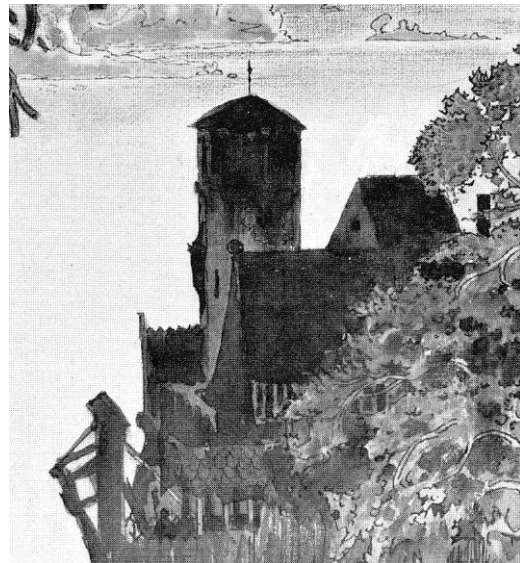
I [Viktoriana 2011:1](#) berättade jag om diskussionssällskapet Fritt ur hjärtat, som grundades i Uppsala 1888 med bland annat Nathan Söderblom och hans fästmö Anna Forsell som medlemmar. Jag har nu upptäckt att Anna gick på Rydbergs föreläsningar och att hon i början av 1891 skrev till den då sjukskrivne Rydberg och – med hänvisning till ett tidigare löfte – bad att få komma ut till Djursholm för ett samtal. Vad hon fick för svar vet jag inte; men om det blev positivt skulle det kunna vara en förklaring till att *Vapensmedens* diskussionssällskap fått samma namn. – Några år senare översatte Anna och Nathan tillsammans *Im Kampf um die Weltanschauung*, en populärt hållen argumentation för en modern och odogmatisk kristendom som fått ett enormt genomslag i Tyskland. För den svenska upplagan, *Hvad är sanning?* (1894), skrev Söderblom till Rydberg och bad om ett förord, vilket han också fick ("Den mekaniska världsteorien"). Eftersom bara Annas namn finns med på bokens titelsida har man dock inte uppmärksammat att den "unge universitetsman" som Rydberg tackar i förordets inledning var Sveriges blivande ärkebiskop.

Traditionalismen i Vapensmeden

Inte alla avhandlingsprojekt når ända fram. Stig Håkansson's *Traditionalismen i Viktor Rydbergs Vapensmeden* landade i en maskinskriven licentiatavhandling, som sedan 1938 sovit i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling. Ända tills Andreas Hedberg drog fram och använde den i *sin* avhandling förra året. Vilket födde idén att göra den lättillgängligare för framtida forskning genom att lägga ut den på sällskapets webbplats. Scanningen är klar – tack, Lars Östvall! – och tillstånd från släkten har inhämtats, men själva publiceringen tänkte vi göra samtidigt med höstens nummer av *Veritas*, där också en kort presentation av avhandlingen förhoppningsvis skall ingå.

I slottsgarderoben

Som ni såg i nyheterna ovan har Ekö slott klassificerats som homogarderob. Eller är det kanske garderoben i slottet som avses? Den som fanns med i Auroraupplagan 1857 men som ströks 1865? I alla fall tycker jag att det är en förtjusande text som dessutom fint lyfter fram Rydbergs modeintresse (*det* vore kanske något att återaktualisera?). Och nog är det synd att Carl Larsson inte fick chansen att illustrera den. I färg.

... här förvarade fru Elfrida i ett bonadt skåp sin sons högtidskläder, och här fanns äfven en spegel af slipadt stål, i hvilken tärnorna gerna speglade sina anleten. Erland öppnade skåpet, framtog de dyrbara drägterna af utländskt tyg med prydliga silfverhäkten, och allt under ett för honom ovanligt skämt med flickorna, pröfvade han den ene lifrocken efter den andre, och frågade, hvilken prydde honom bäst. Behagligt smögo sig alla kring hans smärta lif, men bäst dock en skönt smyckad lifrock af himmelsblått sammet, och den valde han. Sedan detta val var gjordt, utsökte han benkläder af mörk färg, öppna på sidorna, så att det hvita sidenfodret framlyste mellan bandrosorna; derefter kammade han sitt mörkbruna hår, så att pannan syntes klar och fri, och lockarna föllo i långa vågor utför hans axlar. Skämtsamt frågade fru Elfrida och tärnorna, om unge Erland skulle ut på giljarstråt; skämtsamt besvarade han dessa frågor. För hvem han smyckade sig, visste han sjelf, men ingen annan.

Viktoriana utkommer fyra gånger om året.
Redaktör: Tore Lund (tore.lund@telia.com)
som också ensam ansvarar för innehållet.